

CONTRIBUCIO A L'ESTUDI DEL PALUDISME
EN LA PROVINCIA DE GIRONA

pel Dr. JOSEP SUÁREZ DE FIGUEROA i CAREAUX

Inspector de Sanitat del Camp de Catalunya
Conseller Provincial de Foment

L'estudi del paludisme té especial interés en la provincia de Girona, pel motiu d'heure l'estigma d'ésser-hi endèmica la malaltia que ens ocupa; d'existir-hi «terres maleïdes», anomenant-se així aquelles extensions de terrenys on, segons el dir corrent, trobaven la malaltia o la mort gran nombre de malaurats jornalers.

Visitarem la població de Girona, atraent-nos l'atenció el gran nombre de rius que banyen el seu terme, cap el Ter, l'Ongar, el Güell i el Gallimals per Girona recorren les llurs aigües, tenint en compte que devegades els rius solen formar tolls, i que aquests sostenen el paludisme, hauria pogut creure's que Girona tenia matig palúdic, i rés més lluny que això de la realitat; encara que el riu passa pel carrer principal de Girona, encara que sempre sòl baixar-hi poca aigua, i encara que quan nosaltres visitarem la població fou en un dels mesos més xar-dorosos de l'any, i, per lo tant, ésser el cabal tan reduït que en molts punts de la conca del riu no hi havia aigua, i en altres solzament existien petits tolls, no poguérem trobar larves de mosquits en aquestes aigües, i tampoc poguérem recollir mosquits anofels en els carrers més propers al riu; amés, d'existir les febres palúdiques, els més exposats a aquestes serien els que visquessin en els carrers propers al riu, sobretot les persones que habitessin en aquelles cases que tenen llurs fonaments vora d'ell; cònsultarem a gran nombre de persones que vivien en aquestes cases, i nostres resultats foren negatius: cap d'aquelles persones havia estat atacada de febres palúdiques; els mateixos

ressenyaments ens van donar metges que feia molts anys que exercien en la població.

En les afores de la població el resultat va ésser el mateix: el terreny se trobava en bones condicions, i hi ha gran nombre d'arbres, que, com és sabut, és un dels millors medis per a sanejar i dessecar el sòl; sobretot on els arbres se troben en més abundor és en el punt nomenat la Devesa, en les afores de la població, visitàrem també els pobles propers a Girona, i tampoc hi existien les febres, no hi havia focus palúdics; ni trobarem el mosquit anofel.

Visitàrem Girona, Figueres, Castelló d'Empuries. Roses i altres pobles de la rodalia, obtenint en aquesta visita els següents referiments:

1.er Tots els punts citats i pobles propers, fa anys sofríen les febres palúdiques, essent les formes d'elles molt greus.

2.^{on} Que en la província de Girona, en termes generals, no's patien les febres palúdiques, i que en l'actualitat sols les patien alguns molt comptats pobles.

3.er Que abans el paludisme es sofria en gran nombre de pobles, per motiu de conrear-se l'arroc en males condicions, i que en l'actualitat desapareixien les febres de la major part, per haver-se millorat el conreu de l'arroc.

4.^{rt} Que, per l'insignificant nombre de malalts palúdics, els qüestionaris de malalties, que envien els alcaldes a la capital de la província, no contenien casella de paludisme: havia estat suprimida.

Entre els pobles de Sant Joan, Estany de Castelló, Vilanova i Castelló d'Empuries hi ha un extens entollat, on l'aigua resta retinguda tot l'any, teniem especial interès en conèixer l'influència que aquest entollat podia tenir amb les febres palúdiques, i, en resultat de la visita, haguérem els següents referiments:

1.er Que dès de Figueres a Castelló d'Empuries no s'atravessa per terrenys palúdics.

2.^{on} Que de Castelló d'Empuries a Roses tampoc es creua per terrenys palúdics.

3.er Que, en efecte, existeix un extens entollat, essent els pobles més propers a ell Sant Joan, Vilanova, Estany de Castelló, Roses i Castelló d'Empuries, pobles tots pertanyents a Figueres. (1).

(1) Aquest entollat és lo que resta d'un gran estany que, fa anys, hi havia en el mateix punt, i que en part va ésser dessecat.

4.^{rt} Que en aquests pobles no's pateixen les febres palúdiques, segons lo manifestat per particulars i metges. També hem de manifestar aquí que en repetits viatges fets per nosaltres per la provincia de Girona, en distintes èpoques, en els termes de Caldes de Malavella, Riudellot, Fornells, Celrà, Bordils i Juià, Flassà, Sant Jordi, Camallera, Sant Miquel de Fluvià, Tuyà, Vilamala, Figueres, Perelada, Vilajuiga, Llançà i Cullera, no hem trobat focus palúdics. Si als pobles de l'Empordà ens referim devém manifestar que l'Empordà d'avui no és igual a l'Empordà d'ahir: les negres tintes de l'Empordà passat han anat deva-neixent-se, i ja no són «terres maleïdes» totes les que l'Empordà comprèn; el secret de la transformació rau en la millor direcció dels conreus; tant aquí com en altres pobles de Girona, els governs esmerçaren els seus bons oficis enviant persones tècniques que dirigissin els conreus, i per aquesta bona direcció es logrà la transformació; és clar que aquesta transformació so-ferta, dès del punt de vista sanitari, va ésser molt lenta, perquè les persones que dirigien els conreus no feien una veritable labor mèdica, com és, apart de dessecació de terrenys, plantació d'arbres, etz., la medicació preventiva de la quinina, la petrolització dels entollats que contenien larves, les defenses contra el mosquit i altres molts mitjants pel metge esmarçats i que seria molt llarg de citar aquí; és clar que la millora sanitaria es va fer, però es va fer invertint-hi més temps, trigant vint anys en lograr lo que amb l'auxili del metge s'hauria fet en dos; lo que prova l'importància de les mesures sanitàries i el gran paper que al metge higienista li està encomenat en aitals cassos. En l'Empordà avui dia hi ha pocs pobles palúdics, i en això devém insistir i fixar-nos, per motiu d'haver-hi obres relativament modernes, i que presenten l'Empordà, no tal com avui dia és, ni sòls com era fa quinze anys, sinó com va ésser trenta anys endarrera. L'Empordà representat així és un fantasma, essent per sort, ben diferent de la realitat que el distingeix. Hi ha encontrades a Catalunya on el paludisme fa més víctimes i les febres són més greus, i se'ls concedeix menys importància: aital succeix amb el paludisme que's pateix a Tortosa.

Del millorament sanitari de l'Empordà s'estableix una notable diferència, en lo que al paludisme es refereix, i és que abans, a la provincia de Girona, el paludisme determinava una zona o faixa que ocupava gran nombre de pobles de l'Empordà; avui dia aquesta zona no existeix: existeixen uns quants focus palúdics, espurnejant la provincia que'ns ocupa.

L'ESCALA

Un dels focus palúdics de Girona es troba en el poble de aquest nom. L'Escala pertany al partit de Girona i està situada molt prop de la platja d'Empuries; és vila amb ajuntament; els seus habitants passen de dos mil cinc-cents; se troba a trenta-dos kilòmetres de St. Miquel de Fluvià, que és l'estació més propera; té carretera a Vilademat i Palafrugell.

En el terme de l'Escala hi ha grans extensions de territori amb aigües entollades, per conreus que determinen aquest entollament, causant aquestes aigües entollades veritables focus palúdics, tant més importants havent-n'hi varis i que's troben no molt lluny de la població. El sanejament del terreny en aquests punts on les aigües resten retingudes és necessari, puig mentres elles existeixin existirà la causa que'l paludisme sosté.

El número de mosquits anofels és molt nombrós, trobant-se'n en els terrenys proper a les aigües entollades i en les cases. En les aigües entollades existeixen molts detritus de matèries vegetals; les cases no tenen les defenses necessàries per a evitar el pas del mosquit; les febres són més freqüents en els homes que en les dones, i més en aquells que treballen en el camp que en els que resten dins el poble.

La cifra de morbiditat és crescutíssima, tenint en compte la població de l'Escala; el número de malalts arriba a sis-cents vint-i-cinc, és dir, a la quarta part de la població, que, com hem indicat anteriorment, encaixa la cifra de més de dos mil cinc-cents habitants.

Les carreteres que posen en comunicació aquest poble amb els que abans hem dit, atravessen per terrenys palúdics: així és que la difusió del paludisme d'aquest poble a altres parts és molt fàcil de realitzar, i més tenint en compte el relatiu crescut moviment que hi ha de carros d'aquest als pobles veïns. Amés, l'Escala celebra mercats tots els diumenges; així és que, durant ells, persones d'altres pobles poden agafar les febres que les podran propagar al tornar als seus llocs d'apostament.

També, per l'especial disposició del sòl, l'aigua de pluja pot col·leccionar-se, donant lloc a tolls extensos, en els quals fan ses postes d'ous els mosquits. La fondària dels focus palúdics en alguns punts és d'uns quants centímetres, i en altres, de més de tres quartes parts, les vores o riberes dels focus són irregulars.

El traje que vesteixen els treballadors d'aquest poble és el dels pagesos de la regió; l'element obrer el constitueix en quasi sa totalitat jornalers i obrers, per motiu d'ésser la riquesa de l'Escala els cereals, l'oli, el ví, els llegums i les hortalices, i els mercats d'aquests productes, que's celebren semanalment, essent la seva indústria i el seu comerç de poca importància.

El terreny en aquest poble és pla i ric en clorurs. Les pluges hi són relativament freqüents.

L'atmosferologia sols ens ocuparà per a indicar que conté gran nombre de gèrmens de l'humitat, per motiu de les grans masses d'aigües entollades, que incorporen a l'aire dits gèrmens.

En quant a l'indústria local, tot depén de les cullites i dels camps; les vies de transport són les carreteres que ja hem indicat, que la posen en comunicació amb els pobles esmentats, també hi ha alguns camins veïnals, que's troben en males condicions i atravessen terrenys palúdics; les febres palúdiques tenen relació amb les estacions de l'any, essent de major gravetat i essent els cassos més nombrosos durant l'estiu que durant l'hivern, primavera i tardor.

L'alimentació és mixta, però predominant els aliments vegetals. Les habitacions obreres deixen molt que desitjar, dèls del punt de vista de l'higiene. per motiu de la seva poca cubicació i els seus materials de construcció, i dèls de la manca de defensa contra el paludisme, per causa de no estar protegides les finestres i portes de les cases per teles metàliques que priven el pas del mosquit; també en molts cassos la llar se troba en males condicions, i el fum s'incorpora a l'aire que s'hi respira.

L'isolament dels malalts tampoc se realitza, perquè la mala disposició de les cases i la manca d'habitacions no ho permet perfectament; així és que per aquesta raó hi ha families en les quals s'hi troben quatre o cinc malalts.

La quinzació preventiva tampoc és esmerçada. S'esmerça la quinina quan ja està declarada la malaltia; segóns càlculs aproximats, el nombre de dies de treball perduts arriben, en aquest poble, a la cifra de 3.225, i, essent el jornal, per un terme mig, d'unes dues pessetes, resulta la quantitat de 6.450 pessetes anyals perdudes per l'element obrer d'aquest poble, per l'existència de les febres palúdiques.

A més de les aigües entollades que hi ha en el terme de aquest poble, també s'hi troben alguns paratges en que diverses

plantes, jones, presenten el sòl com si fós sec, però que sota aquesta vegetació existeixen aiguamolls.

EMPORDÀ

Per l'importància que abans tingué aquesta encontrada, dèls del punt de vista palúdic, li dedicarem unes quantes paraules.

Aquesta comarca s'estén dèls dels Pirineus al riu Tordera, i dèls de la conca del Fluvià al Mediterrani. Se li donà el nom de Alt Empordà al territori comprès dèls dels Pirineus a la conca del Ter i al Mediterrà; i's coneix amb el nom de Baix Empordà el que comprèn dèls del Tèr al Tordera, limitant a l'Est pel mar i a l'Oest per les comarques de La Selva i La Garrotxa.

El vent predominant en l'Empordà és el Nort, el qual es coneix amb el nom de tramontana, El terreny, en part, és molt pla, i en altres punts té molt altívoles montanyes, ramificaciós dels Pirineus, i, ja en el interior, se n'hi troben dugues, que tenen la particularitat d'ésser isolades. Entre les principals valls s'hi troben les de Llançà, St. Quirse de Cullera, Sema, Cabrer, Arner i Albany. Dins l'Empordà s'hi troben els següents rius: el Fluvià, que neix en el partit judicial d'Olot; i l'Algama i el Muga, que neixen prop de França. Els principals estanys són: els de Castelló d'Empuries, avui quasi dessecat, restant, com a record d'ell, un toll; i els de Banyoles, Roses, Ciurana i altres. Atravessa l'Empordà la carretera de Barcelona a França; també creua una carreterra de Roses a Olot. En bastants pobles de l'Empordà es conreua l'arroç.

EMPURIES

Llogaret amb trenta-tres edificis i seixanta habitants, agregat al municipi de L'Escala. Es troba a dos kilòmetres lluny de aquesta població i a vint-i-set de Girona. Està situat en un promontori molt proper al poble de Roses. Es territori marasmós, sobretot en l'antiga desembocadura del riu. Es pateix paludisme que encalça a la quarta part de la població. Hi ha aigües entollades per conreus mal dirigits. Les formes clíniques que's pateixen són les quartanes, en primer terme, i, en el segón, les tercianes.

LES CORTS

Cases de Les Corts, agregades també, com Empuries, al terme municipal de l'Escala.

Té aquest petit llogaret vint-i-vuit habitants, i en ell, com a Empuries i a l'Escala, es pateixen les febres palúdiques, essent el nombre de cassos, en comparació amb els habitants, molt nombrosos.

Aigües entollades i conreus mal dirigits.

Formes clíniques: quartanes i tercianes.

VILADEMAT

Quatre-cents cinquanta habitants. Poble molt proper a L'Escala. Es pateix el paludisme; part dels cassos han estat importats de l'Escala, Empuries, etz. Els demés són deguts a aigües entollades que existeixen en el terme de Vilademà.

Formes de paludisme: febres quartanes i tercianes.

ALBONS

Cinc-cents vuitanta-quatre habitants. Es poble també molt proper a L'Escala.

S'hi pateixen les febres palúdiques; s'hi donen cassos d'importació del poble abans dit, i altres pels focus que existeixen a Albons.

Febres: quartanes i tercianes.

ARMENTERA

Vuit-cents quaranta un habitants. Poble proper als anteriors. Té focus palúdics.

Febres: quartanes i tercianes.

PORQUERES

Nou-cents quaranta-tres habitants. Paludisme pel molt cultiu del cànem.

Febres: quartanes i tercianes.

CRUILLES.—(La Bisbal).

Nou-cents-sis habitants: Petits focus palúdics, formats pel riu Daró, aigües de pluges i conreus mal portats. On els cassos són més freqüents és en els agregats St. Ciprià dels Alls, Sant. Joan de Salelles. St. Ciprià de Lladó, St. Miquel de Cruilles i Santa Pelaia.

Febres tercianes; alguns, molt pocs cassos, de quartanes.

FOIX .—(La Bisbal)

Nou-cents setanta-sis habitants. Petits focus palúdics, formats pel r u T r, aigües de pluja i conreus mal dirigits. Són més freqüents els cassos en els agregats de La Sala, St. Llorenç de les Arenes i Ultramort.

Febres tercianes, alguns, m lt pocs cassos, de quartanes.

GUALTA.—(La Bisbal)

Tres-cents noranta-un habitants. Focus palúdics. formats pel T r i el Dar . Prop de Gualta hi ha un gran estany, que ha de ésser dessecat, per motiu d'ésser focu palúdic.

Febres tercianes i algunes, poques, quartanes.

FONTANILLES.—(La Bisbal)

Don-cents vint-i-tres habitants. També es troba prop del punt de que abans ens hem ocupat, i, per lo tant, de l'estany.

Febres: tercianes i algunes poques quartanes. Són més freqüents els cassos a l'estiu.

SILS.—(Santa Coloma)

En les afores de Sils hi ha aigües entollades, que han de ésser dessecades.

Pocs cassos de paludisme en l'actualitat. Formes: tercianes i algunes quartanes.